

Η κιθάρα στο αστικό λαϊκό τραγούδι

Παρόλο που η κιθάρα έχει αρχαία ελληνική καταγωγή, με τα χρόνια λησμονήθηκε στην Ελλάδα για να επανεισαχθεί στο στερέωμα της σύγχρονης ελληνικής μουσικής από τη Δύση. Ήδη από το Μεσαίωνα ήταν γνωστές διάφορες παραλλαγές του οργάνου στην Κεντρική Ευρώπη και την Ιβηρική χερσόνησο, έχοντας συνοδευτικό ρόλο στις εκεί ορχήστρες μέχρι περίπου το 17ο αιώνα. Η προσθήκη της πέμπτης χορδής και οι άλλες τεχνικές τροποποιήσεις-εξελίξεις που έγιναν στο όργανο τότε, διέδυναν τις δυνατότητές του, επιτρέποντας τόσο τη δημιουργία έργων για κιθάρα όσο και τη μεταγραφή - επανεκτέλεση των ήδη υπαρχόντων για λαούτο, το οποίο ήταν πολύ διαδομένο όργανο στη Μεσαιωνική Ευρώπη με πολύ μεγάλο πλήθος συνθέσεων γι' αυτό.

Ο Ζαχαρίας Κασιμάτης (πάνω δεξιά με την κιθάρα) υπήρξε γνωστός λαϊκός δημιουργός, εξαιρετος τραγουδιστής, αλλά και καλός κιθαρίστας. Κράτησε δε το ρόλο του κιθαρίστα σε «δύσκολες» κομπανίες, όπως αυτή της φωτογραφίας. Τα περισσότερα (και γνωστά) μπουζούκια σε ένα πάλκο, στο μαγαζί του Καλαματιανού.

Από το 19ο αιώνα και μετά δόθηκε νέα ώθηση στη χρήση του οργάνου, κυρίως από Ισπανούς μουσικούς, όπως ο Φρανθίσκο Τάρρεγα (1852-1909), ο Μανουέλ Ντε Φάλια (1876-1946), ο Αντρές Σεγκόβια (1893-1987) και άλλοι, ενώ η τεχνολογική εξέλιξη του 20ού αιώνα με την εισαγωγή της ηλεκτρικής ενίσχυσης στα μουσικά όργανα μετεξέλιξε την κιθάρα τόσο, ώστε έγινε βασικό όργανο σχεδόν σε όλα τα νέα μουσικά ρεύματα (μπλουζ, τζαζ, ροκ κλπ.), χωρίς όμως να εξαλειφθεί η ακουστική μορφή της ή έστω να περιοριστεί η αντίστοιχη χρήση της. Η κιθάρα εμφανίζεται στην ελληνική αστική λαϊκή μουσική από τις απαρχές της τελευταίας, συμμετέχοντας στην ορχήστρα συχνά σε συνοδευτικό κι σπανιότερα σε πρωταγωνιστικό ρόλο. Είναι

εντυπωσιακό το γεγονός ότι σε όλες τις φάσεις εξέλιξης του λαϊκού τραγουδιού, όπως τουλάχιστον τις γνωρίζουμε από τη διασωθείσα μέχρι σήμερα δισκογραφία, η κιθάρα εμφανίζεται σε όλες τις μορφές της λαϊκής ορχήστρας (συμυρνέικη με σαντούρια και βιολιά, πειραιώτικη με μπουζούκια και μπαγλαμάδες, μεταπολεμικό πάλκο με μεγάλη ορχήστρα, έντεχνη-λαϊκή, ελαφρολαϊκή «ηλεκτρική», σύγχρονη λαϊκή κλπ.). Αξιοσημείωτη δε είναι και η διείσδυση της κιθάρας στη δημώδη-δημοτική ορχήστρα ήδη από τα προπολεμικά χρόνια, όπου πολλές δημοτικές ηχογραφήσεις της Αμπατζή, του Νταλγκά, του Περδικόπουλου και άλλων συνοδεύονται από κιθάρα. Στα επόμενα χρόνια η χρήση της κιθάρας διαδόθηκε στη δημοτική ορχήστρα, ώσπου έγινε ηλεκτρική στη δεκαετία του '70. Τέλος, στις ελαφρές ορχήστρες ο ρόλος της είναι πολύ συχνά κυρίαρχος. Ήδη από πριν τον πόλεμο ήταν πολύ συνηθισμένα τα καθαριστικά συγκροτήματα, αλλά και τα συγκροτήματα με χαβάγιες. Μετά τον πόλεμο, πολύ διάσημα έγιναν τα καθαριστικά τρίο («Τρίο Κιθάρα», «Τρίο Ατενέ», «Τρίο Καντσόνε» κλπ.).

Ήδη στις πρώτες ακουστικές ηχογραφήσεις της Orfeon είναι ευδιάκριτη η κιθάρα που συνήθως συνοδεύει τις φωνές, πλην όμως δεν έχουμε μέχρι τώρα στοιχεία για τους μουσικούς που συμμετέχουν στις πρώιμες αυτές ηχογραφήσεις. Ο πρώτος κιθαρίστας στη δισκογραφία για τον οποίο υπάρχουν στοιχεία είναι ο Σωτήρης Χλιμίντζας, ο οποίος, μολοντί τραγουδιστής του μελοδράματος, συνοδεύει με την κιθάρα του στην πρώτη συστηματική σειρά ηχογραφήσεων που έκανε το 1922 η His Masters Voice στην Ελλάδα και εκτύπωσε στη Μεγάλη Βρετανία. Στη σειρά αυτή με την μπλε ετικέτα περιλαμβάνονται ελαφρά τραγούδια, λυρικά αποσπάσματα, δημοτικά και δημώδη, αλλά και αμιγώς λαϊκά τραγούδια, πράγμα που υποδηλώνει σαφώς την ικανότητα του συγκεκριμένου καλλιτέχνη, αλλά και τους ανοικτούς μουσικούς του ορίζοντες. Τον Χλιμίντζα διαδέχτηκε μετά το 1926 ο Ιωάννης Ντάβος, ο πρώτος σπουδαίος κιθαρίστας του μεσοπολέμου, γνωστός κυρίως για τη συμμετοχή του στις ορχήστρες του Τούντα, αλλά και του Βιτάλη και του Χατζηαποστόλου. Λίγο αργότερα εμφανίστηκαν στη δισκογραφία ο Καρίπης, ο Σκαρβέλης και οι άλλοι κιθαρίστες του συμυρνέικου τραγουδιού, οι άνθρωποι δηλαδή που κατέστησαν απαραίτητη την παρουσία του κιθαρίστα στις λαϊκές ηχογραφήσεις.

Σε όλες τις περιόδους του αστικού λαϊκού τραγουδιού η κιθάρα είχε κυρίως συνοδευτικό ρόλο στη λαϊκή ορχήστρα. Αυτό συνέβη κυρίως επειδή τα χαρακτηριστικά και κύρια όργανα ήσαν άλλα (βιολί, σαντούρι, μαντολίνο, μπουζούκι) κατά τις διάφορες φάσεις της εξέλιξής της, ενώ έτυχε οι δεξιότητες σ' αυτά να είναι πραγματικά πολύ σημαντικοί μουσικοί. Ενδεικτικά και μόνο, στο βιολί

υπήρχαν οι Σέμσης (Σαλονικιός) και Δραγάτσης (Ογδοντάκης), στο σαντούρι ο Λορέντζος και ο Τζόβενος, στο μαντολίνο ο Τούντας και ο Περιστέρης, στο μπουζούκι δεκάδες... Μοιραία ο χώρος που έμεινε για την ανάδειξη των κιθαριστών που περιορίστηκαν στο ρόλο του συνοδού ήταν περιορισμένος και μουσικοί όπως ο Κώστας Καρίπης, ο Γιώργος Κωνσταντινίδης (Μακαρόνας), ο Στεφανάκης Σπιτάμπελος ή ο Ζαχαρίας Κασιμάτης ήταν και είναι ελάχιστα γνωστοί, παρόλο το πάρα πολύ υψηλό μουσικό τους επίπεδο. Έτσι πολλοί από αυτούς ήταν παράλληλα και τραγουδιστές, βελτιώνοντας με αυτόν τον τρόπο το επίπεδο βιοπορισμού και δημοτικότητας που είχαν ως κιθαρίστες. Ενδιαφέρον είναι πως οι περισσότεροι καταρτισμένοι μουσικοί, που ενεπλάκησαν από νωρίς στην υπόθεση του αστικού λαϊκού τραγουδιού, ήταν εξαιρετικοί κιθαρίστες συνοδείας και όχι μόνο (Σκαρβέλης, Παπάζογλου, Περιστέρης κ.ά.), ενώ και πολύ σπουδαίοι μπουζουξήδες της μεταπολεμικής περιόδου ήταν εξίσου σημαντικοί κιθαρίστες (Χιώτης, Μπέμης, Σταματίου κ.ά.). Όλοι οι παραπάνω χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερο ηχόχρωμα και τρόπο παιξίματος, διαφορετικό ο καθένας, μεταφέροντας τα ζητήματα τεχνικής του οργάνου σε δυσθεώρητα ύψη. Μερικές κορυφαίες στιγμές τους: ο Χιώτης παίζει κιθάρα το 1946 στο «Μινόρε του Τσιτσάνη» με μπουζούκι τον συνθέτη, ο Μπέμης με το Χιώτη στο «Βουνό» του τελευταίου, ο Σταματίου (Σπόρος) δίπλα στο Χιώτη στο «Σε λίγα δευτερόλεπτα».

Ο μαέστρος Στέλιος Χρυσίνης στην ταβέρνα με τους φίλους του. Ένας από τους δυο-τρεις καλύτερους κιθαρίστες της ελληνικής δισκογραφίας, κατά πολλούς ο κορυφαίος.

Εξεχωριστή περίπτωση είναι οι λίγες συγκριτικά ηχογραφήσεις λαϊκών τραγουδιών, όπου η κιθάρα είναι κυρίαρχο (ή και μόνο) όργανο. Αρχικώς τέτοιες ηχογραφήσεις έγιναν στις ΗΠΑ για το εκεί Ελληνικό κοινό ή στην Ελλάδα με σκοπό όμως την αποκλειστική κυκλοφορία των δίσκων στις ΗΠΑ Αναδείχτηκαν εκεί κορυφαίοι δεξιότητες όπως ο Γιώργος Κατσαρός και ο Α. Κωστής, οι οποίοι ενσάρκωναν ένα είδος «λαϊκού τροβαδούρου», όντας μουσικά αυτόνομοι, υπό την έννοια ότι

τραγουδούσαν οι ίδιοι τα τραγούδια, τα οποία έπαιζαν χωρίς συνοδεία άλλου οργάνου. Στην ελληνική δισκογραφία υπάρχουν επίσης περιπτώσεις όπου η κιθάρα έχει πρωταγωνιστικό ρόλο, πλην όμως αυτές είναι μειοψηφία στο σύνολο των αστικών λαϊκών τραγουδιών, όπου κυριαρχεί το μπουζούκι. Πριν τον πόλεμο, τέτοιες ηχογραφήσεις με κιθάρα έκανε ο Περιστέρης (ενδεικτικά, «Ο μάγκας του Βοτανικού» και «Οφ αμάν [Πίνω και μεθώ]» με το Ζαχαρία Κασιμάτη), αλλά και ο Παπάζογλου (ενδεικτικά, «Οι λαχανάδες» με τον Ρούκουνα), ο οποίος μολονότι στυλοβάτης του ρεμπέτικου τραγουδιού, δεν ηχογράφησε ποτέ με μπουζούκι. Μετά τον πόλεμο υπάρχουν κάποια τραγούδια του Χιώτη, ο οποίος παίζει με δεύτερη κιθάρα (συνήθως ο Μπέμπης) δυο φωνές σε ένα εντελώς προσωπικό ύφος, επηρεασμένο μάλλον από την τζαζ (ενδεικτικά, ο «Πασατέμπος» με τη Γεωργακοπούλου, το «Για κοίταξε βρε κόσμε» και το «Βουνό» με το Στελλάκη, η «Τζεμιλέ» με το Ντούο Χάρμα κ.ά.). Από την άλλη μεριά, η χρήση της κιθάρας από άλλα μουσικά είδη (ελαφρά, κλασική, τζαζ κλπ.) επέτρεψε τη συμμετοχή στο λαϊκό τραγούδι κιθαριστών με άλλες μουσικές αναφορές και σπουδές, εμπλουτίζοντας με αυτόν τον τρόπο την τεχνική της λαϊκής κιθάρας. Ενδεικτικά αναφέρουμε τον προερχόμενο από τις ελαφρές ορχήστρες ορχήστρες Γιάννη Δέδε, ο οποίος υπήρξε ο βασικός κιθαρίστας δισκογραφίας του Τσιτσάνη από το 1960 και μετά, όπως και τον γνωστό ελαφρό τραγουδιστή Νίκο Γούναρη, ο οποίος έπαιζε με το Μητσάκη. Επίσης είναι ενδιαφέρουσα η περίπτωση του κλασικών σπουδών σολίστα Δημήτρη Φάμπα, ο οποίος παίζει μαζί με τον Χιώτη στους «Λιποτάκτες» του Θεοδωράκη.

Τα τελευταία χρόνια η λαϊκή κιθάρα έγινε ηλεκτρική τόσο στις πίστες όσο και στα πανηγύρια και περιορίστηκε στη ρυθμική συνοδεία μάλλον αδιάφορων ακουσμάτων. Έτσι ακροατές και μουσικοί όλο και πιο συχνά ανατρέχουμε στις ηχογραφήσεις του παρελθόντος για να ανιχνεύσουμε ήχους και τεχνικές, αλλά κυρίως ήθος και χρώμα που σήμερα σπανίζει.

Πηγή: Η κλίκα, διαδικτυακό περιοδικό για το λαϊκό τραγούδι